

**Д.А.Атажонов,
ЎзР Банк-молия академияси магистранти**

ҚАРЗ ОЛУВЧИЛАР МАЪЛУМОТЛАРИНИ ЎРГАНИШДА ЯНГИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИ ЖОРИЙ ЭТИШ МАСАЛАЛАРИ

Аннотация. Илмий мақолада банк тизимида қарз олувчилар маълумотларини қайта ишлашда Кредит-ахборот таҳлилий маркази кредит бюроси ахборотлар базасини кенгайтириш ва такомиллаштириш устувор вазифа сифатида белгиланган. Замонавий банк тизимини ахборот технологияларисиз тасаввур қилиб бўлмайди ИТ-технологиялар фойдаланган ҳолда тижорат банклари томонидан ҳизирги замон талабларига мос кредит маҳсулотларини жорий этиш далзарб вазифалардан бири бўлиб ҳисобланади. Бунда маълумотларни барчасини қамраб олган Кредит-ахборот таҳлилий маркази кредит бюросини ўрни жуда муҳим саналани. Ривожланишнинг ҳозирги босқичида кўплаб кредит ташкилотлари ўз фаолиятини стратегик режалаштиришга, шу жумладан, инновацион фаолиятга катта эътибор қаратмоқдалар. Чунки кредит муассасасига рақобатбардошликнинг мавжуд даражасини сақлаб қолиш ёки уни оширишга имкон берадиган асосий воситадир. Бироқ, рақамли технологиялар асосида банклар томонидан қарз олувчиларга бевосита ва билвотита боғлиқ маълумотларни сифатли ўрганиш тўлақонли шаклланишича йўқ. Тижорат банки фаолиятида келгусида келиб чиқиши мумкун бўлган таваккалчиликларини бошқариш масалаларида қарз олувчиларга боғлиқ маълумотлар таъсири муҳим ҳисобланади.

Таянч сўз ва иборалар: Банк, банк фаолияти, кафил, Кредит-ахборот таҳлилий маркази, биргаликда қарз олувчи, ахборот технологиялари, рақамли технологиялар, молиявий технологиялар, скоринг, интеграция, риск, кредит, ички кредит рейтинг тизими, операцион риск, кредит риск, муаммоли кредит, муддати ўтган кредит, банк кредит портфели.

Annotation. The scientific article identifies the expansion and improvement of the database of the credit bureau of the Credit Information Analysis Center as a priority in the processing of data of borrowers in the banking system. It is impossible to imagine a modern banking system without information technology. One of the urgent tasks is the introduction of modern credit products by commercial banks using IT technologies. The role of the credit bureau of the Credit Information Analysis Center, which covers all data, is very important. At the current stage of development, many credit institutions pay great attention to strategic planning, including innovation. Because it is the main tool that allows a credit institution to maintain or increase its current level of competitiveness. However, the qualitative study of information directly and indirectly related to borrowers by banks based on digital technologies has not yet been fully formed. The impact of borrower-related information on the management of potential risks that may arise in the future of a commercial bank is significant.

Key words and phrases: Bank, banking, guarantor, Credit Information Analysis Center, co-borrower, information technology, digital technology, financial technology,

scoring, integration, risk, credit, internal credit rating system, operational risk, credit risk, problem loans, overdue loans, bank loan portfolio.

Кириш

Ўзбекистон банк тизимида ҳам бу борада янги илғор замонавий технологияларни қўллаш жадаллик билан амалга оширилмоқда. Инновацион фаолият республикамизни ижтимоий-иқтисодий ислохотларнинг жадаллашувида ҳамда миллий рақобатбардошлик тизимини қўллаб - қувватлашда энг муҳим воситадир. Айниқса, миллий рақобатбардошлик тизимининг таркибий қисми сифатида кредит муассасаларининг ўрни ва роли алоҳида аҳамият касб этмоқда. Бу эса банк тизимининг хўжалик юритувчи субъектларни молиявий маҳсулот ва хизматларга бўлган эҳтиёжини таъминлаши, хўжаликлараро пул оқимлари ҳаракатини ташкил қилишида намоён бўлмоқда.

Шу билан бирга банк бозоридаги кескин рақобат муҳити тобора шаклланиб, тижорат банклари учун рақобатбардошлик мавқеини сақлаб қолиш ва уни янада кенгайтиришга имкон берадиган янги банк маҳсулотларини жорий этиш ва такомиллаштириш кун тартибидаги долзарб масала бўлиб қолди.

Таъкидлаш лозимки, кредит муассасаларининг инновацион фаолияти билан боғлиқ масалалар тижорат банклари ҳамда миллий макроиқтисодий тизим учун ҳам муҳим ва устувор аҳамиятга эга.

Фикримизча, мавжуд илмий тадқиқотларда кредит муассасалари томонидан маълумотлар қайта ишлаш тизимини такомиллаштириш, фаолиятга оид лойиҳаларни молиялаштиришга катта эътибор берилсада, тижорат банкларининг бизнес моделида ички инновацион жараёнларни бошқаришга етарлича эътибор берилмаяпти.

Юқорида келтирилган, масаланинг ечими халқаро банклар амалиётида қўлланилаётган ва ўзининг ижобий натижаларини бераётган замонавий технологиялар банк тизимида жорий қилишда, деб ҳисоблаймиз.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг ПФ-5992 “2020-2025 йилларга мўлжалланган Ўзбекистон Республикасининг банк тизимини ислох қилиш стратегияси тўғрисида” фармонида айтиб ўтилганидек кредит бюрolari фаолияти, шу жумладан уларнинг маълумотлар базаларини уй-жой коммунал хўжалик комплекси, солиқ ва пенсия тизимларининг ахборот тизимлари билан интеграциялаш орқали ривожлантирилишини, муҳим масала сифатида эътироф этишимиз лозим.

Адабиётлар шарҳи

Банк амалиётида янги технологияларнинг кириб келиши банк соҳасида кескин ўзгаришлар олиб келиши табиий, чунки янги ўзгаришлар аввола, тижорат банклари томонидан инновацион маҳсулотлар, хизматлар ва рақамли технологияларни жорий этилишини назарда тутди.

Д.А. Курманованинг фикрича, молиявий технологиялар нафақат банкнинг ташқи модернизациясини, балки тижорат банклари ички тизимининг аксарият

қисмини молия бозорида яратилган молиявий технологиялар компаниялари билан ҳамкорлик асосида ҳамкорликда қайта ташкил этишни бугунги кундаги энг долзарб мавзудир.

Е.Е. Лаврентьева фикрича, банклар инновацион сиёсат олиб боришдан манфаатдор, чунки янги технологияларни жорий этиш операцион харажатларни, ишчиларнинг иш ҳақини ва молиявий хизматларнинг нархини сезиларли даражада камайтиради ва натижада фойда ҳажмини оширади.

Асосий қисм

Кредит операцияларида мижозлар билан маълумотлар алмашуви, ахборотларни қайта ишлаш, мижознинг иқтисодий – молиявий салоҳияти тўғрисидаги маълумотларга тўлиқ эга бўлиш масалаларнинг мукамал ечими йўқлиги муаммоли кредитларнинг қўпайишига олиб келмоқда.

Таҳлил ва натижалар Сўнгги йилларда банк хизматлар таркибида янги технологиялар таъсирида катта ўзгаришлар юз берди. Молия бозори субъектлари ўртасидаги иқтисодий муносабатларнинг ривожланиши уларни доимий равишда янги ечимларни излаш, ўз маҳсулоти ва хизматларини кенгайтириш учун инновацион технологияларни яратиш ва жорий этиш мажбуриятини юклай бошлади.

Қарз олувчилар тўғрисидаги маълумотларни қайта ишловчи, интеграциялашган электрон базаси бир қанча давлар ва нодавлар хизматлари органлари юридик ва жисмоний шахсларнинг хўжалик фаолияти борасидаги маълумотларни ягона базага жойлаштирилади. Кредит-ахборот таҳлилий маркази кредит бюроси ахборотлар базасини ҳозирги кундаги маълумотлар қамровини қўйдаги чизма кўринишида ифодалаш мумкин:

1 чизма

Ягона интеграциялашган электрон базасини ишлаш механизми

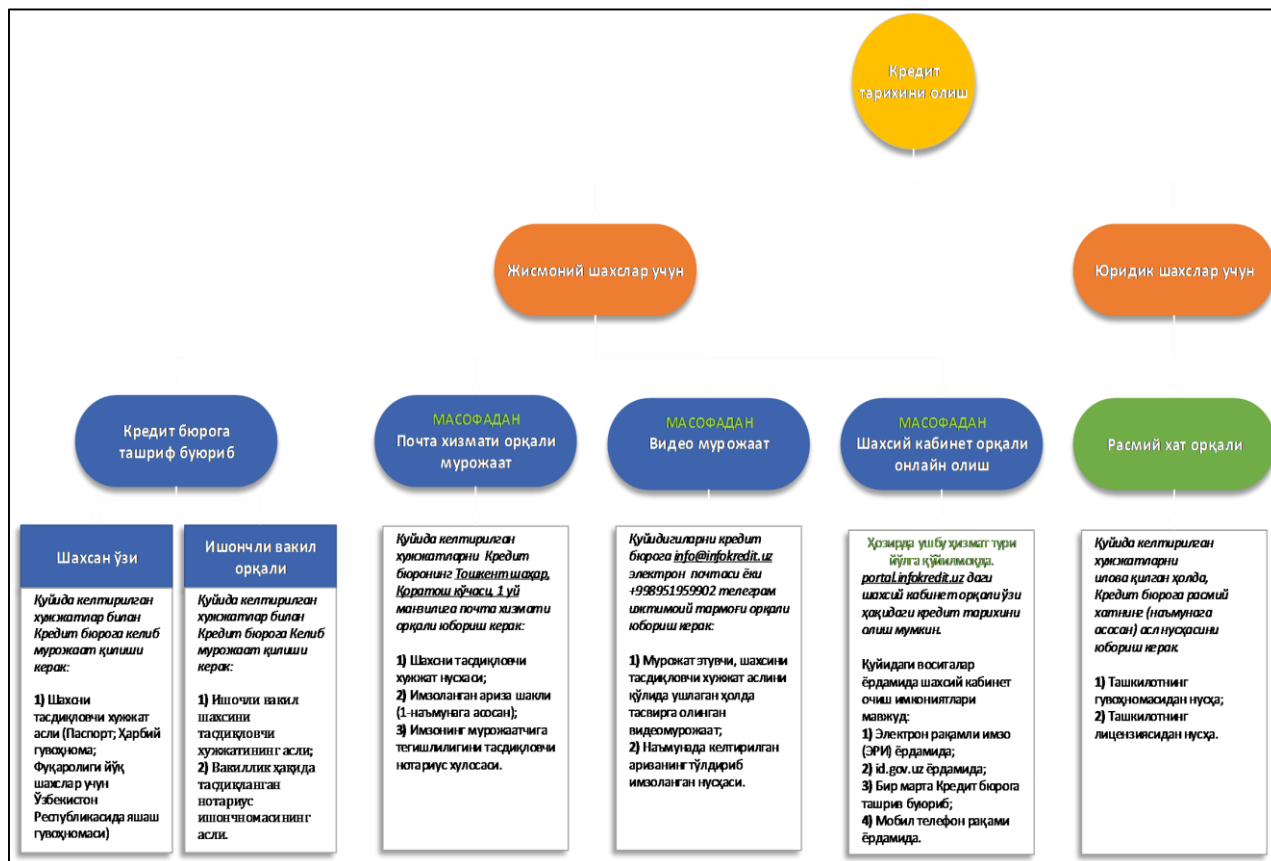

Ушбу маълумотлар базасига ҳозирги кунда 9.8 млн дан ортиқ ҳисмоний шахслар ва 727 минг дан ортиқ юридик шахсларни кредит тарихига оид кредит маълумотлар киради.

Ҳозирги кунда Кредит-ахборот таҳлилий маркази кредит бюросидан ҳисмоний ва юридик шахсларнинг ўзи ҳақидаги кредит тарихини олиш тартиби қуйдагича амалга оширилади:

2 чизма

Кредит тарихини олиш тартиби

Ушбу чизмада кўриниб турганидек ҳозирги кунда қарз олувчининг ўзига тегишли кредит тарихи хатидаги маълумотларни олиш билан чегараланилади.

Ҳозирги кунда республикада банкларида олиб борилаёт ислохиятлар натижасида. Уй-жой сотиб олиш учун ипотека кредитлари ва учинчи шахс кафиллиги асосида ажратилаётган кредитлар салмоғи олдинги йилларга нисбатан сезиларли миқдорда ўсганлиги ҳеч кимга сир эмас, бу эса ўз ўрнида биргаликда қарз олувчи ва кафил тўғрисидаги маълумотларни ҳам Кредит-ахборот таҳлилий маркази кредит бюросидан олишни тақазо этади.

Тижорат банклари томонидан кредит ажратишда қарз юқларини ҳисоблашда, биргаликда қарз олувчи ва кафиллар тўғрисидаги маълумотларни олишда фақатгина тижорат банкининг ўзи кредит олган ёки кафиллик берган бўлса аниқлаш мумкин. Бошқа банк ёки кредит ташкилотларидаги қарздорлиги

тўғрисидаги маълумотларни аниқлашнинг имконияти ҳозирги кунда мавжуд эмас.

Келгусида қарздорларнинг маълумотларини таҳлил қилишда кредит олувчи тўғрисида Кредит-ахборот таҳлилий маркази кредит бюросидан маълумот олишда, биргаликда қарз олувчи ва кафиллар тўғрисидаги маълумотларни ҳам қурсатган ҳолда маълумот олишни тақлиш эътаман бу ўз ўрнида келгусида узага келиши мумкун бўлган банк таваккалчиликларини камайитиришга ва кредитлар муаммога айланишини олдини олишга хизмат қилади деб ҳисоблайман.

Албатда бу ерда савол туғилади. Бу шахсга доир маълумот хизмат сири, конфиденциал ахборот, тегишли ҳуқуқий ҳужжатларга зид бўлиши мумкун.

Бунинг учун қуйдаги жараёнларни амалга ошириш мақсадга мувофиқ бўлади:

- Мижознинг банкка кредит олиш бўйича бошланғич ҳужжатларни тақдим этиши;

- Кредит-ахборот таҳлилий маркази кредит бюросидан маълумот олишда, биргаликда қарз олувчи ва кафиллар тўғрисидаги маълумотларни расмий розилиги;

- Қарз олувчига нисбатан “скоринг модели” ни қўлланилиши.

Шунингдек амалдаги айрим ҳуқуқий ҳужжатларга ўзгартириш киритилиши лозим, деб ҳисоблаймиз.

Хулоса ва тақлифлар

Хулоса қилиб айтганда, ахборотлар армашуви, маълумотларни мукамал ўрганиш ҳар доим банк учун энг муҳим масалалардан бири бўлган ва доимий равишда кредит рискларни бошқариш ёндашувлари ҳамда услубларини такомиллаштириб боришни тақозо қилади. Фикримизча, банк хизматларининг рақамли модели билан аввалги моделлардаги мижозлар билан алоқа муносабатларини ташкил этишдаги жиҳатидан фарқи шундаки, мазкур моделда банклар янги алоқа каналларини жорий этишга эмас, балки мавжудларининг сифати ва самарадорлигини оширишга қаратишлари лозим бўлади. Банк хизматларининг рақамли моделини ривожлантириш кредит ташкилотлари олдида янги вазифаларни қўяди, уларнинг бажарилиши мижозларга тақдим этилаётган хизматлардан максимал даражада қониқишини таъминлайди, кредит ташкилотлари фаолияти самарадорлигини оширади, шунингдек, банк хизматларини кўрсатишга принципиал равишда банк хизматларида янги ёндашувларни яратади деб ҳисоблайман.

ҲОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 12 майдаги ПФ-5992 “2020-2025 йилларга мўлжалланган Ўзбекистон Республикасининг банк тизимини ислоҳқилиш стратегияси тўғрисида” фармони // Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 3 апрелдаги ПФ-5978-сонли “Коронавирус пандемияси даврида аҳоли, иқтисодиёт тармоқлари ва тадбиркорлик субъектларини қўллаб-қувватлашга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” ги фармони//Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 03.04.2020 й.,
3. <https://www.infokredit.uz>
4. Х.Худаярова “Ўзбекистонда чакана банк хизматлари бозорини такомиллаштириш” мавзусида ёзилган PhD диссертацияси автореферати. Тошкент 2020й.
5. www.cbu.uz - Ўзбекистон Республикаси Марказий банки интернет сайти
6. www.lex.uz - Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси